

УДК 81'23

МЕХАНІЗМИ МОВНОЇ АДАПТАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ «НОВИХ КИЯН»)

Олена Руда

кандидат філологічних наук, науковий співробітник,
Інститут української мови НАН України, Україна

olru@i.ua

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано механізми мовної адаптації на прикладі інтеграції новоприбулих жителів м. Києва у нове для них мовне середовище з особливостями поділу сфер використання мов, усталеними комунікативними стратегіями, соціомовними стереотипами, системою неофіційних найменувань, прецедентних назв і текстів тощо. Розглянуто такі механізми соціомовної адаптації, як ідентифікація і її поведінкова складова – саморегуляція та стереотипізація. Результати експериментальних досліджень засвідчують підвищення довільного контролю, розширення когнітивних структур білінгвів, що може трактуватися як критерії мовної адаптованості.

Ключові слова: мовна адаптація, когнітивні, лінгвістичні структури, монолінгви, білінгви.

**МЕХАНИЗМИ ЯЗЫКОВОЙ АДАПТАЦИИ (НА ПРИМЕРЕ
ЯЗЫКОВОГО ПОВЕДЕНИЯ «НОВЫХ КИЕВЛЯН»)**

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены механизмы языковой адаптации на примере интеграции новоприбывших жителей г. Киева в новую для них языковую среду с особенностями разделения сфер использования языков, устоявшимися коммуникативными стратегиями, социально-языковыми стереотипами, системой неофициальных наименований, прецедентных феноменов и текстов. Рассмотрены такие механизмы социоязыковой адаптации, как идентификация и ее поведенческая составляющая – саморегуляция и стереотипизация. Результаты экспериментальных исследований свидетельствуют об увеличении произвольного контроля, расширении когнитивных структур и функций билингвов, которые могут рассматриваться как критерии языковой адаптированности.

Ключевые слова: языковая адаптация, когнитивные, лингвистические структуры, монолингвы, билингвы.

**MECHANISMS OF LANGUAGE ADAPTATION (AS EXEMPLIFIED BY
LANGUAGE BEHAVIOUR OF NEW KYIV RESIDENTS)**

ABSTRACT. The article highlights, in terms of modern psycholinguistic and sociolinguistic methodology, some patterns of language adaptation of newcomers who have recently settled in Kyiv where socio-lingual preferences, strategies and stereotypes have their distinct peculiarities, markers, precedent texts, a system of unofficial names etc. Such mechanism of socio-lingual adaptation as identification is under view, along with self-regulation and stereotyping as its behaviour components. The results of experimental research testify to an increase of volitional control and to widened cognitive structures, which can be interpreted as criteria of effective language adaptation.

Key words: language adaptation, cognitive and linguistic structures, monolinguals, bilinguals.

Вступ

Виклики сьогоденних динамічних соціальних процесів – соціальної мобільності, урбанізації, глобалізації тощо – спонукають наукову спільноту до досліджень на випередження негативних проявів міжгрупової та міжособистісної взаємодії, а саме до вивчення явищ адаптації та дезадаптації людини. Успішно адаптуватися – означає побудувати такі взаємини у групі, коли

особистість без тривалих зовнішніх та внутрішніх конфліктів продуктивно виконує свою провідну діяльність, цілковито задовольняє свої основні соціогенні потреби, йде назустріч тим рольовим очікуванням, які висуває до неї еталонна група, переживає стани самоствердження та вільного вираження своїх творчих здібностей (Налчаджян, 1988).

Термін «адаптація», введений у науковий обіг наприкінці XVIII ст. німецьким фізіологом Г. Аубертом на позначення пристосування органів зору або слуху у відповідь на дію подразника, був у XX ст. переосмислений відповідно до потреб вивчення проблем адаптації людини представниками ряду психологічних напрямів – необихевіоризму (Н. Міллер, Дж. Даллард, Р. Сіре та ін.), відгалужень психоаналітичної психології (Р. Бенедикт, М. Мід) та психосоматичної медицини (Ф. Александер, Т. Френч) (Галецька). Сьогодні проблема адаптації людини в умовах стресу, життєвої кризи визнається однією з головних у системі психологічного знання. Механізми адаптації та дезадаптації детально описані в роботах Е. Еріксона, Н.В. Гришиної, О.А. Донченко, М.І. Пірен, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелевої, К.О. Абульханової-Славської, Л.І. Анциферової, Ф.Б. Березіна, О.О. Кронік тощо. Вивчення відкритого ряду *ідентифікація – імітація – самоконтроль – ...* дає підстави розглядати це явище у найтіснішому зв'язку з іншими шляхами інтеграції людини в суспільство – наслідуванням, навіюванням, переконанням, зараженням, конформізмом, дотриманням норм, самоконтролем, соціальним обміном тощо (Налчаджян, 1988: 138).

Загальна зацікавленість проблемою свідчить про універсальність адаптивних явищ. Зважаючи на ключове значення когнітивних і лінгвістичних структур у процесі адаптації людини в тій чи тій групі, мовознавча наука не могла обійти увагою вивчення мовної адаптації як компонента загальної соціалізації особистості. Зокрема, предметом вивчення психолінгвістики є механізми інтеграції особистості в мовну спільноту, а також інтегративний, відображувальний, регулятивний та інструментальний впливи такої адаптації на життєдіяльність особистості (Засекіна, 2011).

Динаміку адаптації у новому соціомовному середовищі, що корелює з попередньою та набутою ідентифікацією, ми взялися дослідити на основі аналізу мовної поведінки так званих «нових

клян» – людей, які впродовж останніх десяти років переселилися з інших українських міст, містечок і сіл до столиці і так чи інакше змушені соціально, зокрема мовно, адаптуватися у новому середовищі. Потреба вивчення механізмів адаптації цієї групи мовців продиктована завданням скласти якомога повний мовний портрет українського міста, який складається з мовних портретів його жителів. Складаючи мовний портрет Києва, ми вважали за потрібне аналізувати не лише мовні факти, а й уподобання, світоглядні орієнтири мешканців міста, які й формують мовний простір.

Вимагає обґрунтування сам термін «мовна адаптація». Ряд дослідників (Д'яков, Кияк, Куделько) виносили це поняття на макролінгвістичний рівень і розуміли під мовною адаптацією пристосування тієї чи тієї мови до сучасних потреб, зокрема спеціальних, які надають їй носіям можливості використовувати свою мову в усіх ситуаціях комунікації. Йдеться про мовні інтервенції, термінологічні зусилля тощо. У подібному значенні термін використовується у мовознавчих працях, присвячених унормуванню мов унаслідок значних інтерференційних впливів, вужче – питанням лексичних запозичень і їхній адаптації у мові-реципієнті. Як компонент соціокультурної адаптації (зокрема мігрантів, іноземних студентів, ефективна соціалізація яких у новому національно-культурному просторі значною мірою визначається оволодінням мовою місцевого населення) в роботах з психолінгвістики й лінгводидактики детально опрацьована система прийомів навчання, що використовується з метою подолання психологічних і мовних бар'єрів спілкування в іншому лінгвокультурному середовищі (Бацевич).

Як бачимо, найчастіше мовні аспекти адаптації трактуються в контексті етнокультурних особливостей групи. Та у випадку міграцій усередині країни було б неправомірним ототожнювати мовну адаптацію з етнічною, тим більше що в Україні мовна й етнічна ідентифікації мовців не завжди збігаються. Етнічність як така більше пов'язана з символічним значенням окремої мови, а не з її фактичним використанням усіма членами групи (Донцов, Стефаненко, 1997). Отже, потреба вийти за межі суто лінгводидактичних завдань з активізації мовленнєвих умінь, а також обрані для дослідження суб'єкти адаптації, які загалом мають достатню мовленнєву компетенцію в двомовному українському

суспільстві, диктують необхідність використовувати термін «мовна адаптація» на позначення широкого комплексу комунікативних аспектів, когнітивних процесів, соціопсихологічних механізмів пристосування до нового для мовця середовища з урахуванням мовної ситуації в країні. Прояви мовленнєвої адаптації – якомога ефективного використання лінгвальних засобів для досягнення своїх цілей – нас у нашому дослідженні цікавили насамперед з точки зору компетенції новоприбулих жителів Києва в російській і українській мовах. У цьому контексті вдалим є проведення паралелі набуття компетенції в мові (мовах) й адаптованості, а відтак неспроможність використати мовні засоби для повної реалізації особистісних і професійних цілей у будь-якій комунікативній ситуації ми тлумачимо як мовленнєву дезадаптованість.

Методи та методики дослідження

Для виконання окреслених завдань ми застосовували стандартні у психолінгвістиці та соціолінгвістиці методи дослідження: асоціативний експеримент, анкетування, інтерв'ювання, опитування, складання «мовних біографій» респондентів.

У ході роботи зі складання «мовних портретів» респондентам було запропоновано дати розлогі відповіді на запитання про мову навчання, спілкування в родині, з друзями, на роботі, про мову спілкування в рідному місті (селі). Також ми просили поміркувати про відмінності мовної ситуації у Києві й у рідному місті (селі), особливості мовної поведінки жителів столиці й мешканців попереднього місця проживання. Нас цікавили випадки дискримінації за мовною ознакою у Києві, ситуації непорозуміння. Для розкриття мовної особистості пропонувалося описати свої враження від столиці, асоціації щодо міських локацій тощо. Відповіді на ці та інші запитання дозволили проаналізувати комунікативні стратегії представників соціокультурної групи «нових киян», визначити мотивації комунікативної поведінки, виявити мовні стереотипи.

Результати дослідження

Будь-яка зміна звичного середовища перебування є стресогенним фактором, викликає певний психічний стан, що соціальними психологами кваліфікується як стан фрустрованості. А тому,

безумовно, вивчаючи формування і трансформації мовної свідомості, пов'язані з необхідністю інтеграції в нові групи, важливо враховувати психологічні установки, відчуття комфорту/дискомфорту тощо. Інформацію для роздумів було отримано в процесі анкетування наших респондентів: зокрема з'ясувалося їхнє ставлення до столиці, наявність улюблених місць, а також було впроваджено вільний психолінгвістичний асоціативний експеримент, де одним із слів-стимулів було «Київ». Інформантам було запропоновано дати вербальні асоціації на стимул у будь-якій формі: через синоніми, означення, визначення, висловлення, слова тощо. Результати експерименту показали таке. Найпоширенішими асоціаціями до стимулу «Київ» виявилася кваліфікація, де місто визначається як *«цивілізація»*. У деяких інформантів кваліфікація міста як населеного пункту асоціюється з селом: *«село», «не село», «велике село»*. Атрибутами міста здавна є адміністративні будівлі, організації та установи, архітектура. Для осіб, що брали участь у нашому експерименті, цей стереотип актуальний лише щодо будівель: переважна більшість інформантів асоціює місто з *«великими будинками», «високими будинками», «домами», «хмарочосами», «бетонними коробками»*. Поодинокі випадки, коли місто асоціюється з театрами, музеями, концертними залами.

Емоційні реакції виявилися найпоширенішими. Найчастіше інформанти визначали місто як багатолюдне місце: *«багато людей», «море людей», «мурашник», «натоп», «толпа людей», «много людей», «муравейник»*. Іншим атрибутом міста є транспорт, якому надається негативне забарвлення в оцінці: *«багато машин», «багато пилу», «машини, шум, ругань, грязь», «метро, шум, гам», «машини, аварії»*. Зазначені реалії, як правило, не сприймаються окремо, а утворюють переважно єдину асоціацію *«Неможливість дихати, духота, пил, багато людей, транспорт»*. Нагромадження конкретних понять – символів міста – породжує суто емоційні відчуття, асоціації: *«галас», «втома»*. Хоча для окремої групи інформантів місто – це символ бурхливого життя. Позитивного забарвлення набувають асоціації, що ґрунтуються на романтичних кліше *«місто моєї мрії», «місто мого серця»* тощо.

Для багатьох «нових киян» середовище пов'язане з психологічним станом дискомфорту, що, безперечно, віддзеркалюється у побуті взагалі та мовному зокрема.

Паралельно з активізацією й використанням адаптивних механізмів змінюється й психічний стан особистості. Хоча треба зауважити, що соціально-психічна адаптація особистості не зводиться до конформізму. Конформістська поведінка як вираження відповідної соціальної установки є тільки однією з можливих адаптивних стратегій поряд із нонконформістською та творчою (Малахов, 2008).

Щодо комфортності нового мовного середовища для новоприбулих мешканців столиці, то опитування виявило такі закономірності:

1. Опитані нами мовці з групи «нових киян» загалом не змогли пригадати ситуацій дискримінації на мовному ґрунті, хоча інші соціолінгвістичні дослідження вказують на їх існування. Ситуації непорозуміння, які траплялися з нашими інтерв'юйованими, були пов'язані передусім з використанням діалектизмів або з особливостями ідіолекту (особливо у суржикомовних), а не з мовним кодом.

2. Інтерв'юйовані вказують на відмінність мовного середовища Києва відносно міста або села народження, зазначаючи гірше становище тієї мови, яка комунікативно домінує у рідному регіоні. На думку суржикомовних, у київському мовному просторі переважає російська.

3. Переселенці зі східних українських областей зауважують унікальність мовного етикету на київських вулицях і домінування кооперативних стратегій спілкування, а не конфліктних.

Звісно, мовна поведінка особистості визначається **ідентифікацією** і її поведінковою складовою – саморегуляцією. З'ясування мовної ідентифікації респондентів було одним із завдань анкетування, проведеного у відділі соціолінгвістики Інституту української мови НАН України (Соколова, Труб, Масенко, Данилевська, Руда, 2013). Опитуваним було запропоновано схарактеризувати свою поведінку в різних комунікативних ситуаціях. Аналіз відповідей на запитання анкети засвідчив, що оцінка мовцями власного рівня володіння мовами в білінгвальному Києві далеко не завжди збігається з реальними показниками практичного використання ними цих мов і ступеня комфортності спілкування (Соколова, 2013). Свою поведінку в різних комунікативних ситуаціях у Києві мовці – вихідці з різних регіонів України схарактеризували так: у родині двома мовами –

російською і українською – спілкуються 7,69% респондентів (з 37,5% усіх опитаних двомовних), лише українською – 76,92% опитаних (з 33,% лише українськомовних), лише російською – 11,53% (з 32% лише російськомовних). Як бачимо, «новим киянам», на відміну від киян за походженням, двомовність переважно не властива, і відносять вони себе до однієї з мовних груп.

Мотивацією переселення опитаних до столиці у всіх випадках є отримання бажаної роботи або навчання. Такі прагматичні мотиви сприяють більшій мотиваності до зміни мовного коду і комунікативної поведінки. Велике значення при цьому має соціальний статус і сфера професійної діяльності особистості, які створюють необхідність вивчення другої мови з білінгвальної пари. Однак абсолютно нікому з опитуваних не довелося змінювати мову спілкування у новому середовищі, окрім несистемних ситуацій спілкування з українсько- або російськомовним співрозмовником, в тому числі на робочому місці. Це пояснюється двома факторами: білінгвальною комунікацією в Києві й пошуком комфортного комунікативного кола співрозмовників.

При аналізі мотивацій вибору мови спілкування варто враховувати ще один адаптивний механізм – **наслідування** моделей мовної поведінки, який формує фактор суспільного конформізму. Загалом стереотип про російськомовність Києва – найпоширеніший. Однак цей стійкий стереотип примушує багатьох мовців використовувати російську в ситуаціях, які цього не вимагають. На форумі «Української правди» виникла гілка під назвою «Київ – кацапське місто», в якій охочі – і кияни, і жителі інших міст України, а також дописувачі з-за кордону висловлювали свої думки щодо цієї тези. Віртуальне обговорення породило безліч цікавих для дослідження стереотипів комунікативної поведінки діалогів і монологів, наприклад:

– *зійнайся: ось переїхав би'с в Київ, якою мовою би'с говорив?*

– *Російською, звісно. Бо ж не хочеться в очах городян виглядати «паняхавишим селюком». Хочеться бути своїм. А як хочеш виглядати своїм, тобто корінним киянином, швиденько переходи на російську. Бо корінні кияни спілкуються російською, а українською лише «залетные колхозаны». Це мені пояснили*

ще наприкінці 80-х, коли я, приїхавши у Київ, почав говорити українською в компанії корінних киян.

Історичні й соціальні відмінності в соціально-професійному складі міського та сільського населення України в останні десятиліття призвели до суттєвої диференціації мовних практик різних освітніх груп громадян. В усіх сферах життєдіяльності російськомовне спілкування суттєво переважає над україномовним серед освічених верств. Враховуючи вищий статус та авторитет у суспільстві фахівців із вищою освітою, особливо в містах, вони визначають «зразки» мовної поведінки інших освітніх груп населення (Вишняк, 2009: 50).

Психологічний механізм самоідентифікації з мовною групою, яка домінує, виникає внаслідок підсвідомого прагнення відмежуватися від зневаженої мови. Отже, у приїжджих формується конформна модель мовної поведінки, коли під впливом мовного середовища особи або з часом змінюють свою мову спілкування, або стають активно двомовними. У цьому зв'язку виокремлюємо такі критерії оцінки мовної поведінки, як *мовну стійкість* на позначення використання рідної мови незалежно від обставин комунікації (співрозмовника, місця тощо) та *мовну лабільність* – схильність до перемінного використання мов залежно від обставин комунікації.

З одного боку, мовний побут міста модифікує когнітивну діяльність індивіда, сприяє формуванню нових концептів. З іншого – успішність адаптації, згідно з соціальною теорією адаптації (Social adaptation theory, 1986), впливає не лише зі змін зовнішнього середовища, а й залежить від специфіки внутрішньої організації поточної інформації. Отже, механізмом адаптації є **спрямованість на розширення когнітивної бази, трансформацію мовної свідомості.**

Важливим інструментарієм вивчення мовної адаптованості як результату ефективної адаптації вважаємо значення прецедентних найменувань. Нас цікавило представлення київської міської реальності у мовній свідомості «нових киян». Ми виходили з того, що жителі певного міста так чи інакше включені в єдиний мовно-культурний простір, володіють певним інваріантним набором знань, що мають мовне вираження.

У ході ще одного експерименту його учасникам – «новим киянам» – було запропоновано вказати назви локацій, відомих

пам'яток, місць відпочинку, а також вказати на об'єкт, який має назву, відому всім киянам. Наприклад, мало хто з киян не знає, що таке *Лук'янівка* (окрім назви мікрорайону і станції метрополітену, ще СІЗО №13 (Лук'янівський)) і що таке *Фрунзе, 103* (адреса розміщення психіатричної лікарні ім. Павлова). Окрім неволодіння цими фоновими знаннями і відсутністю у когнітивній базі зазначених понять, деякі результати опитування такі.

Всі покоління киян зростали зі знанням, що символом міста є *каштан*. І хоча зараз каштани й досі прикрашають головну вулицю – Хрещатик і це ім'я, що згадується в піснях про Київ, є таке морозиво, торт тощо, майже у всіх учасників нашого опитування воно не викликає жодних асоціативних зв'язків із Києвом. Так само більшість опитаних не чули про старі назви станцій метрополітену, які досі використовують кияни. Учасникам опитування не відомі назви районів і масивів Києва, такі як *Татарка, ДВРЗ*, якщо вони в них не живуть, а також з неофіційної системи найменувань *Венік* (Виноградар), *Харьок* (Харківський масив), *Троя* (Троєщина), *Борщага* (Борщагівка), що, безумовно, подекуди не сприяє порозумінню.

Якщо раніше київська молодь збиралася «в трубі» – довгому підземному переході під Майданом Незалежності, то тепер призначає зустріч «біля глобусу». Паралельне довільне опитування киян різного віку засвідчує, труднощі з розумінням локації (підземний торговельний центр «Глобус» чи скульптура «глобус» біля входу до центрального Поштамту).

Монумент на честь з'єднання України з Росією, що в народі завжди мав назви «*Арка дружби народів*» та «*Ярмо*», вже «нові кияни» називають «*Райдугою*», імовірно, завдяки новій кольоровій ілюмінації й розміщенню під монументом атракціонів. І якщо мовотворчість киян щодо позначення стели – монумента Незалежності на Майдані Незалежності закінчувалася номінаціям «*Українка*», «*Баба Галя*», то у відповідях «нових киян» натрапляємо на нові меми – «*Дівчина з шашликом*», «*Стрекоза*» тощо. Монументальні трансформації міського простору через його омовлення – наділення новими назвами – втілюються у появі значимих саме для сьогодення концептів у свідомості носіїв мови, що зрештою й складає лінгвістичний ландшафт міста.

Висновки

Мовна адаптація – складний процес, різні аспекти й механізми якого становлять перспективу в психолінгвістиці. Ефективна мовна адаптація внутрішніх мігрантів в Україні з огляду на наявну мовну компетенцію в двох найпоширеніших у країні мовах виявляється в збагаченні когнітивних структур, розвитку мовної компетенції і в українській, і в російській мовах, набутті досвіду перемикування мовних кодів, засвоєнні усього розмаїття комунікативних стратегій і тактик, що характеризує комунікацію у столиці. Важливими в соціомовній адаптації є мотиваційні фактори – комплекс соціопсихологічних механізмів, які зумовлюють мовну ідентифікацію, чільне місце серед яких належить стереотипізації.

Перспективним для дослідження є вивчення зміни соціолектів переселенців з різних регіонів України та міських/сільських жителів через призму зміни їхнього місця проживання та соціального статусу. Матеріалом для аналізу мовних засобів вияву картини світу опитуваних мають слугувати записи усного мовлення.

Література:

- Бацевич, Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс] / Ф.С. Бацевич. – Режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/a>.
- Березин, Ф. Б.* (1988). Психическая и физиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. – Ленинград : «Наука», 268 с.
- Вишняк, О.* (2009). Мовна ситуація та статус мов в Україні: динаміка, проблеми, перспективи (соціологічний аналіз) / О. Вишняк. – К. : Інститут соціології НАН України, 176 с.
- Галецька, Інна.* (2005). Психологічні чинники соціальної адаптації [Електронний ресурс] / І. Галецька. – Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php>.
- Донцов, А., Стефаненко, Т.* (1997). Язык как фактор этнической идентичности / А. Донцов, Т. Стефаненко // Вопросы психологии. – № 4. – С. 75-86.
- Д'яков, А.С., Кияк, Т.Р., Куделько З.Б.* Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=21996>.
- Засекіна, Л. В.* (2011). Мовленнева адаптація особистості як предмет психолінгвістичного дослідження / Л.В. Засекіна // Психологічні перспективи. – Вип. 17. – С. 101-112.
- Лактионов, А. Н.* (1998). Координаты индивидуального опыта / А.Н. Лактионов. – Харьков : «Бизнес Информ», 492 с.
- Лихолат, Ю. В.* (2013). Конспект лекцій із курсу «Фізіологія адаптації рослин» / Ю.В. Лихолат. – Донецьк : РВВ ДНУ, 32 с.

- Малахов, М. А. (2008). Історико-психологічний аналіз виникнення поняття адаптації у науковій думці / М.А. Малахов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – №№ 20-21. – С. 92-95.
- Налчаджян, А. А. (1988). Социально-психическая адаптация личности / А.А. Налчаджян. – Ереван : Изд-во АН Армян.ССР, 262 с.
- Огінова, І. О. (2011). Теорія еволюції (системний розвиток життя на Землі) / І.О. Огінова. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпр. ун-ту, 540 с.
- Реан, А. А. (2006). Психология адаптации личности : Анализ. Теория. Практика / А.А. Реан. – СПб. : «Прайм-Евронек», 479 с.
- Соколова, С. (2013). Типи мовної поведінки в сучасному слов'янському білінгвальному мегаполісі / С. Соколова, В. Труб, Л. Масенко, О. Данилевська, О. Руда // Українські обрії : доповіді XV Міжнародного з'їзду славістів / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. – Вип. 6, ч. 1. Мовознавство. – С. 173-196.
- Соколова, С. (2013). Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування) / С. Соколова // Українська мова. – №2. – С. 38-55.
- Kahle R. L. et al. (1986). Social adaptation theory in consumer behavior. *Advances in Consumer research*, 13. University of Oregon (pp. 667-670).

References:

- Bacevych, F. S. *Slovník terminův mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of the intercultural communication's terms]*. (n.d.). wikidot.com. Retrieved from <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/a> [in Ukrainian].
- Berezin, F. B. (1988). *Psikhicheskaya i fiziologicheskaya adaptatsiya cheloveka [Mental and physiological adaptation of person]*. Leningrad: Nauka [in Russian].
- Vyshniak, O. (2009). *Movna sytuatsiia ta status mov v Ukraini: dynamika, problemy, perspektyvy (sotsiologichnyi analiz) [The linguistic situation and status of languages in Ukraine: dynamics, problems, perspectives (sociological analysis)]*. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine [in Ukrainian].
- Haletska, I. *Psikhologichni chynnuky sotsialnoi adaptatsii [Psychological factors of social adaptation]*. (n.d.). znc.com.ua. Retrieved from <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p091.php> [in Ukrainian].
- Dontsov, A., Stefanenko, T. (1997). Yazyk kak faktor etnicheskoy identichnosti [Language as a factor of ethnic identity]. *Voprosy psikhologii – Questions of Psychology*, 4, 75-86 [in Russian].
- Diakov, A. S., Kyiak, T. R., Kudelko, Z. B. *Osnovy terminotvorennia: semantichni ta sotsiolingvistychni aspekty [Fundamentals of terms: semantic and sociolinguistic aspects]*. (n.d.). litmisto.org.ua. Retrieved from <http://litmisto.org.ua/?p=21996> [in Ukrainian].
- Zasiekina, L. V. (2011). Movlenniava adaptatsiia osobystosti yak predmet psykholingvistychnoho doslidzhennia [Speech Adaptation of Personality as Focus of Psycholinguistic Research]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological perspectives*, 17, 101-112 [in Ukrainian].
- Laktionov, A. N. (1998). *Koordinaty individual'nogo opyta [Coordinates of individual experience]*. Kharkov: «Biznes Inform» [in Russian].
- Lykholat, Yu. V. (2013). *Konspekt lektsii iz kursu «Fiziologhiia adaptatsii roslyn» [Lectures of the course «Physiology of plant adaptation»]*. Donetsk: RVV DNU [in Ukrainian].

- Malakhov, M. A. (2008). Istoryko-psykholohichniy analiz vynyknennia poniattia adaptatsii u naukovii dumtsi [Historical and psychological analysis of the emergence of the concept of adaptation to scientific thought]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Special Military science*, 20-21, 92-95 [in Ukrainian].
- Nalchadzhyan, A. A. (1988). *Sotsial'no-psikhicheskaya adaptatsiya lichnosti (formy, mekhanizmy i strategii) [Socio-psychological adaptation of the person (forms, mechanisms and strategies)]*. Yerevan [in Russian].
- Ohinova, I. O. (2011). *Teoriia evoliutsii (systemnyi rozvytok zhyttia na Zemli) [The theory of evolution (systematic evolution of life on Earth)]*. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DU [in Ukrainian].
- Rean, A. A. (2006). *Psikhologiya adaptatsii lichnosti: Analiz. Teoriya. Praktika [Psychology of personality adaptation: Analysis. Theory. Practice]*. Saint Petersburg: «Praym-Evroznak» [in Russian].
- Sokolova, S., Trub, V., Masenko, L., Danylevska, O. & Ruda, O. (2013). Typy movnoi povedinky v suchasnomu slovianskomu bilinhvalnomu mehapolisi [Types of linguistic behavior in modern Slavic bilingual metropolis]. *Proceedings: XV Mizhnarodnyi zizd slavistiv «Ukrainski obrii» – The Fifteenth International Congress of Slavists «Ukrainian horizons»*. (pp. 173-196). Kyiv [in Ukrainian].
- Sokolova, S. (2013). Osnovni typy movnoi povedinky kyian (za danymy anketuvannia) [Main types of linguistic behavior of Residents Of Kyiv (according to surveys)]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 2, 38-55 [in Ukrainian].
- Social adaptation theory in consumer behavior. (Kahle R. L. et al.). (1986). *Advances in Consumer research*. (pp. 667-670). University of Oregon, 13.

Поштова адреса установи:

Інститут української мови НАН України
вул. Грушевського,
м. Київ,
401001

Стаття надійшла до редакції 18.11.2015